

Ekrem SAKIĆ, prof.

„HANOVI U KIKAČIMA“

DOSADAŠNJA SAZNAJNA O POSTOJANJU HANOVA I KARAVAN SARAJA NA PROSTORU OPĆINE KALESIJA

Uvod

Han predstavlja zgradu, odnosno kuću koja služi za svratište, prenoćište putnika, kiridžija i njihovih karavana. U hanovima se i trgovalo. Istu ulogu su imali i karavan saraji s razlikom što su se u hanovima prenoćište, tj. konak plaćali, a u karavan sarajima nisu.

Postojale su tri vrste hanova:

1. hanovi uz puteve, koji su služili za kraći odmor i konak
2. trgovački hanovi, koji su se nalazili po većim trgovačkim centrima i u njima su se putnici zadržavali više dana, sedmica i mjeseci, gdje su se ujedno podmirivali robom, i
3. sezonski hanovi u koje su ljudi dolazili radi liječenja ili teferiča.¹

Hanovi na prostoru općine Kalesija spadaju u grupu hanova koji su građeni uz putnu komunikaciju. Za razliku od hanova koji su postojali u velikom broju do sada nema podataka o postojanju karavan saraja na prostoru općine Kalesija, mada se naziv naseljenog mjesta Sarači može dovesti u vezu s tim.

Prostor današnje općine Kalesija je od davnina bio tranzitno područje. Za vrijeme osmanske vladavine preko područja općine Kalesija su prolazile dvije veoma važne putne komunikacije i to Tuzla – Zvornik, tzv. Pašin put i putna komunikacija Tuzla – Sarajevo. Ove dvije prometnice će uvjetovati nastanak, tj. gradnju hanova kraj istih a za potrebe putnika namjernika. Podataka o hanovima na prostoru današnje općine Kalesija iz osmanskog perioda ima veoma malo ili gotovo nimalo.

Nepostojanje usmenog predanja o hanovima iz osmanskog perioda može se dovesti u vezu sa činjenicom da je današnje većinsko stanovništvo općine Kalesija muhadžirskog porijekla koji su naselili ovaj prostor krajem XIX stoljeća te kao takvi i nisu mogli biti prenosioci predanja o ranijim hanovima na ovom prostoru. Nepostojanje materijalnih ostataka hanova iz tog vremena može se također objasniti i time što je to velika vremenska udaljenost i time da su se putne komunikacije iz osmanskog perioda i one pravljene za vrijeme Austro-Ugarske nisu podudarale, tj. dolazilo je do premještanja putnih trasa a samim tim i do nestajanja hanova na ranijim napuštenim

¹ Kreševljaković, H., Izabrana djela III, banje, vodovodi, hanovi i karavan saraji, Sarajevo, 1991., str. 268

putnim trasama. Najbolji primjer za ovu konstataciju je tzv. Trgovca Ibrahima han na nekadašnjoj putnoj trasi Tuzla – Sarajevo u blizini lokaliteta Rogulje.²

Gotovo jedini dokazi o postojanju hanova su nazivi toponima koji upućuju da je tu postojao han a najsigurniji su austrougarski katastarski planovi na kojima su ucrtani hanovi.³

Mnogo više podataka o hanovima možemo naći o onim koji su građeni od uspostave austrougarske vlasti do pred Drugi svjetski rat, što je i razumljivo s obzirom na manju vremensku udaljenost kao i na činjenicu da nije bilo prekida u lancu usmenog predanja. Do sada je utvrđeno 41 han na prostoru općine Kalesija.⁴

Postojanje velikog broja hanova na prostoru današnje općine Kalesija može se objasniti time što su nastajali u različitim vremenskim periodima, a i nisu radili istovremeno. Ovaj broj hanova nije konačan što između ostalog potvrđuje i ovaj rad u kojem su obrađeni hanovi u Kikačima.

Hanovi u Kikačima

Kikači kao naseljeno mjesto se prvi put pod istim imenom spominju u pisanim historijskim izvorima 1519. godine, tačnije u prvim osmanskim popisima iz kojih se vidi da su Kikači u to vrijeme u administrativnom pogledu pripadali nahiji Donja Tuzla, Babina Luka nahiji Gornja Tuzla, dok su ostala naseljena mjesta Općine Kalesija uglavnom pripadali nahiji Spreča⁵, međutim samo mjesto je mnogo starije od prvih pisanih historijskih izvora o čemu svjedoče srednjovjekovna groblja odnosno nekropole stećaka kao i nazivi lokaliteta, tj. toponimi koji potječu iz predislamskog perioda, kao što su Podvinice, Vinac, Podvinac itd.⁶ Osnovna grana privređivanja u ovom mjestu u srednjem vijeku bila je uzgoj vinove loze.⁷

Kroz Kikače su tokom prošlosti uvijek prolazili važni putevi i komunikacije koji su dobrim dijelom uticali na formiranje naselja. Za vrijeme osmanske vladavine kroz ovo mjesto je prolazio tzv. „Pašin put“ koji je išao pored današnjih Gornjih Kikača pa je prvobitno naselje bilo smješteno na tom prostoru, tj. ispod brda Pješavice.⁸ Pored ove putne komunikacije, Kikači su se teritorijalno graničili i sa tzv. Starom testom koja je također putna komunikacija iz osmanskog perioda i na kojoj su postojala dva hana, to su Malagića han i Babajića han.⁹ Međutim, pošto su se oni nalazili na granici teritorije Kikača, nisu uticali na formiranje samog naselja Kikači. Inače je nekadašnja Stara testa, odnosno dio trase današnjeg magistralnog puta Tuzla – Zvornik granica dviju

² Prilog br. 2 - Kopija austrougarskog katastarskog plana KO Vukovije

³ Prilog 2 – Kopija austrougarskog katastarskog plana KO Vukovije

⁴ Halilović, S. i Zulić, M., Kalesija – crtice iz kulturno-historijske prošlosti, Kalesija, 2003, str. 159

⁵ Handžić, A., Tuzla i njena okolina u XVI stoljeću,

⁶ Prilog 1 – Kopija austrougarskog Katastarskog plana KO Kikači

⁷ Handžić, A., Tuzla i njena okolina u XVI stoljeću,

⁸ Tosunbegović, Dž., Gornja Spreča, Kalesija, 2007.

⁹ Prilog 2 – Kopija austrougarskog Katastarskog plana, KO Vukovije

katastarskih općina KO Kikači i KO Vukovije.¹⁰ Na osnovu ovoga može se konstatovati da Kikači spadaju u rijetka naselja čija je teritorija za vrijeme osmanske vladavine bila omeđena dvjema važnim cestama – tzv. Pašnim putem i Starom testom.

O postojanju hanova i karavan saraja u današnjim Kikačima za vrijeme osmanske vladavine, osim Fatića hana na lokalitetu Fidići, koji se graniči sa Pašnim putem i koji se nalazio na periferiji teritorije Kikača, nema tragova ni svjedočanstava.

Opće je poznato da se prenočište ili konak u hanovima novčano plaćao a u karavan sarajima nije.¹¹

Činjenica je da hanovi u Kikačima nastaju kao posljedica trasiranja ceste za vrijeme austrougarske vladavine, osim Fatića hana koji je izgrađen za vrijeme osmanske vladavine i koji se nalazio na granici teritorije Kikača.

Nova austrougarska vlast gradi novi put koji prolazi kroz Kikače, a koji ide dolinom rijeke Gribaje što će uvjetovati formiranje naselja na tom prostoru, odnosno postepeno preseljavanje stanovništva sa prostora tzv. Gornjih Kikača (prvobitno naselje) na prostor kraj austrougarskog puta (današnji centar Kikača).

Stvaranju naselja u dolini rijeke Gribaje, odnosno na formiranje centra današnjih Kikača pored austrougarske teste najveći uticaj su imali hanovi ili svratišta koji su inače pravljani kraj važnijih prometnica a oko kojih su se u većini slučajeva vremenom formirala naselja. Najbolji primjer je Hukića han u današnjim Tojšićima oko kojeg će se vremenom formirati današnji centar Tojšića.¹² To se desilo i u današnjim Kikačima gdje su hanovi odigrali presudnu ulogu u formiranju današnjeg centra Kikača. Na osnovu kazivanja starijih mještana i materijalnih ostataka, ustanovljeno je postojanje pet hanova u ovom mjestu, a to su:

1. Han Rašida Avdibašića
2. Han Ibri Avdibašića
3. Han Mehe Hasanovića
4. Han Omera Avdića
5. Han Mehe Fatića (*Han na Pašinom putu*)

Nastajali su u različitim vremenskim periodima, tj. od dolaska austrougarske vlasti, (osim Fatića hana u Fidićima, koji je izgrađen za vrijeme osmanske vladavine pokraj Pašnog puta) do pred Drugi svjetski rat, a zajedničko im je da su prestali sa radom završetkom Drugog svjetskog rata.

U dosadašnjoj stručnoj literaturi hanovi u Kikačima nisu obrađivani. Zbog svog značaja i uloge u historiji ovog mjesta hanovi u Kikačima svakako zaslužuju da se o njima nešto više kaže i zapise.

¹⁰ Isto

¹¹ Kreševljaković, H., Izabrana djela III, banje, vodovodi, hanovi i karavan saraji, Sarajevo, 1991, str. 268

¹² Trifković, D., Tuzlanski vremeplov III, Tuzla 1988, str. 68.

Han Rašida Avdibašića

Najstariji, tj. prvi han koji je napravljen u Kikačima, je han koji je bio u vlasništvu Rašida Avdibašića. Nažalost godine rođenja i smrti vlasnika ovog hana su za sada nepoznate. Zbog vremenske udaljenosti kao i nepostojanja pisanih izvora, ne može se tačno odrediti kad je ovaj han sagrađen, ali se svakako može dovesti u vezu sa prvim godinama austrougarske vlasti u današnjoj Bosni i Hercegovini, tj. kada ta vlast gradi cestu kroz ovo mjesto, a što će za posljedicu imati i gradnju hanova. Han Rašida Avdibašića se nalazio na lokaciji, tj. raskrsnici u Kikačima, gdje se od glavne ceste odvaja put za mezarje Kavgara u blizini lokaliteta zvanog Čevrma. Kada je han prestao sa radom nije poznato, kao ni godina kada je objekat hana porušen, ali se može dovesti u vezu da se to desilo tokom Prvog svjetskog rata. Ratne okolnosti su se negativno odrazile i na poslovanje ovog hana zbog čega je isti i prestao sa radom.¹³ Nakon završetka Prvog svjetskog rata, bratić Rašida Avdibašića gradi novi han u neposrednoj blizini prvobitnog hana. Tako se na neki način porodična tradicija poslovanja, početa za vrijeme austrougarske uprave, nastavlja i za vrijeme Kraljevine SHS, tj. Kraljevine Jugoslavije, pa sve do završetka Drugog svjetskog rata.

Sl. 1. Raskrsnica u Kikačima na kojoj se nalazi objekat koji je izgrađen na mjestu nekadašnjeg Hana Rašida Avdibašića.

¹³ Prema kazivanju Sakić Muje (1939)

Han Ibri Avdibašića

Zadnji vlasnik ovog hana bio je Ibro (Salih) Avdibašić koji je han naslijedio od svog oca. Ovaj objekat se nalazio u centru današnjih Kikača na prostoru gdje se danas nalazi objekat nekadašnje prodavnice ZZ „Jedinstvo“ Kalesija kao i zgrada osnovne škole.¹⁴ To je parcela od desetak dunuma zemlje koja se s jedne strane graničila sa rijekom Gribajom, a s druge strane sa austrougarskom testom što ju je činilo veoma povoljnom za gradnju i funkcionisanje hana. Pored zgrade hana na ovoj parceli su se nalazili i drugi objekti koji inače idu uz han, a to su: kolara, tj. zgrada namjenski izgrađena za smještaj zaprežnih kola u slučaju vremenskih nepogoda kako roba koja je prevožena u istim ne bi stradala i kovačnica, gdje su putnici-namjernici dok su odmarali u hanu mogli potkovati konje, otkloniti kvarove na zaprežnim kolima i sl. Han je radio, tj. bio u funkciji u periodu između dva svjetska rata.¹⁵ Tokom Drugog svjetskog rata usljed ratnih dejstava han i svi njegovi pomoćni objekti su u potpunosti izgorjeli i više nisu obnavljani.¹⁶ Nakon Drugog svjetskog rata zemljište na kome se nalazio han je nacionalizirano, tj. oduzeto od vlasnika te su na tom prostoru u kasnijem periodu napravljene zgrade osnovne škole, prodavnice i tzv. „Čitaonice“, kao i zgrada za stanovanje učitelja koja je porušena 80-tih godina XX stoljeća.

Sl. 2. Zgrada nekadašnje prodavnice ZZ „Jedinstvo“ Kalesija, izgrađena na mjestu nekadašnjeg Avdibašića han

¹⁴ Prema kazivanju Sakić Bege (1940) i Sakić Muje (1939)

¹⁵ Tosunbegović, Dž., Gornja Spreča, Kalesija, 2007.

¹⁶ Prema kazivanju Muje Sakića (1939), Avdibašića han i desetak kuća u Kikačima su zapalili partizani 1944. u znak odmazde jer je su tom mjestu pripadnici tzv. „legije“ napali partizansku kolonu tzv. „komoru“.

Han Mehe Hasanovića

Od tri hana koji su nekada postojali u Kikačima jedino je Hasanovića han, tj. zgrada hana opstala sačuvana do današnjih dana. Ostali prateći pomoćni objekti koji su se nalazili uz ovaj han su porušeni poslije Drugog svjetskog rata.¹⁷ Objekat hana se nalazio, a i danas je, u samom centru Kikača. Parcela na kome se nalazi objekat je površine oko tri dunuma koja se sa jedne strane graniči sa glavnim putem koji prolazi kroz Kikače, sa druge strane se graniči sa putem za Gornje Kikače, dok se s treće strane graniči sa rijekom Gribajom. Danas je to stambeni objekat – kuća u vlasništvu Hasana Smajića, odnosno njegovih potomaka. Objekat je u veoma dobrom stanju, sačuvan u prvobitnom izvornom obliku i predstavlja najstariji građevinski objekat u Kikačima. Ovaj objekat, odnosno zgrada hana ima svoju historiju koja se može podijeliti u nekoliko perioda:

1. Prvi period od 1930. do 1945. godine. Ovo je period kada je han nastao i kada je objekat bio u funkciji hana, pa do vremena kada je izgubio tu funkciju, tj. kada je han prestao sa radom a zgrada hana je u novim okolnostima dobila drugu funkciju, tj. postaje društvena prodavnica.
2. Drugi period od 1945. do 1970. godine kada je zgrada hana imala funkciju društvene prodavnice – tzv. „Zadruga“.

3. Treći period prošlosti zgrade hana je vremenski raspon od 1970. godine do današnjih dana. U ovom vremenskom periodu zgrada hana je u potpunosti dobila funkciju stambenog objekta jer je društvena prodavnica, tzv. „Zadruga“, sedamdesetih godina iz zgrade hana premještena u novi objekat.

Pored promjene namjene zgrade hana, od njenog nastanka do danas mijenjali su se i njeni vlasnici: prvi vlasnik i osnivač hana bio je Meho (Šaćir) Hasanović iz Meškovića (1917. – 1956.). Gradeći han u Kikačima Meho Hasanović nastavlja porodičnu tradiciju handžija. Naime, njegov otac Šaćir je prije gradnje hana u Kikačima posjedovao han - dućan u svom rodnom selu Meškovići – Lipovice kraj starog osmanskog puta Tuzla – Zvornik (tzv. Pašin put).¹⁸ Dolaskom Austro-Ugarske i gradnjom novog puta Pašin put gubi svoj prvobitni značaj što će za posljedicu imati i zatvaranje hana – dućana u Meškovićima – Lipovicama tako će ova familija u novim okolnostima izgraditi i novi han u Kikačima kraj novosagrađenog austrougarskog puta.¹⁹

Meho Hasanović je 1930. godine kupio zemljište od Rašida (Avdija) Sakića (1906. – 1974.) i na tom prostoru namjenski sagradio han i ostale pomoćne objekte koji idu uz han (prvi sprat han i kafana a drugi sprat stambeni prostor).²⁰ Kafanu u zgradi hana držao je u zakup izvjesni Huso Ramić i ista je radila sve do 1958. godine. Uz han se

¹⁷ Prema kazivanju Bege Sakića (1940.)

¹⁸ Halilović S. i Zulić M., Crtice iz kulturno-historijske prošlosti, Kalesija, 2003, str. 162.

¹⁹ Prema kazivanju Bege Sakića (1940)

²⁰ Isto

nalazila i omanja kuća u kojoj je stanovao kafandžija Huso Ramić i njegova supruga. Nakon njihove smrti ovaj bračni par je ukopan u mezarju Kavgara. Potomaka nisu imali.²¹ Majstor koji je han gradio je Hadžić Hasib iz Seljublja.²² Svojim izgledom i načinom gradnje ovaj han se u mnogo čemu razlikovao od objekata u tom mjestu, tj. od objekata tradicionalne seoske bosanske arhitekture jer je sam objekat građen u stilu tadašnje gradske arhitekture. Posebnost ove zgrade se ogleda i u tome što je prvi sprat odnosno poslovni prostor posebno „ojačan“ prilikom gradnje tako što su umjesto direka i šepera koji je popunjavao prostor između direka (a što je karakteristika gradnje za to vrijeme). U zidove hana ugrađeni samo direci koji su poredani jedan uz drugi što je zgradu hana činilo stabilnijom i sigurnijom.²³ Nakon smrti vlasnika hana (Meho Hasanović poginuo nesretnim slučajem u martu 1956. godine u Kikačima, lokalitet Čevrma, u saobraćajnoj nesreći) u ovaj objekat je od nasljednika vlasnika, odnosno Mehine supruge Hasibe, otkupio mještаниn Kikača Hasan Smajić 1964. godine i od tada je ona u njegovom vlasništvu, odnosno sada u vlasništvu njegovih nasljednika.

Sl. 3. Zgrada nekadašnjeg Hasanovića hana, danas porodična kuća porodice Smajić iz Kikača

Han Omera Avdića

Osnivač ovog hana bio je Omer (Nakić) Avdić, rodом iz Gornjih Kikača. On je plac za zgradu hana kupio od Rašida Sakića, tj. iste one osobe koja je ranije prodala plac na kojem je sagrađen Hasanovića han. Tako su u neposrednoj blizini od oko 15 m

²¹ Isto

²² Prema kazivanju Muje Sakića (1939)

²³ Isto

funkcionisala, tj. radila dva hana. Omerov han je počeo sa radom neposredno pred početak Drugog svjetskog rata i bez obzira na ratne okolnosti, funkcionisao je i tokom njegovog trajanja te služio svojoj svrsi onoliko koliko su to ratne okolnosti dozvoljavale. Ovo je jedan od rijetkih hanova koji nije izgorio u Drugom svjetskom ratu. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, u novonastalim društveno-političkim okolnostima nestaju sa historijske scene i hanovi, pa tako i Omerov han prestaje sa radom. Usljed nepostojanja namjenski građene školske zgrade u ovom mjestu, dio zgrade Omerovog hana služio je za odvijanje nastave osnovne škole. Drugi dio zgrade Omerovog hana dobija novu funkciju, tj. u tom objektu se otvara društvena prodavnica, tzv. "Zadruga". Omer Avdić, nekadašnji vlasnik hana, u novim okolnostima i dalje se bavi na neki način trgovinom, tj. postaje posrednik ili nakupac između seljaka iz okolnih sela, kao fizičkih lica (od kojih otkupljuje poljoprivredne proizvode kao što su: šljiva, orasi itd.) i "Zadruge" kao pravnog lica. "Zadruga" u Omerovom hanu je funkcionisala nekoliko godina poslije Drugog svjetskog rata, a onda se ista premješta u zgradu Hasanovića hana. Zgrada Omerovog hana je porušena sedamdesetih godina XX stoljeća. Na njenom mjestu je sagrađen stambeno poslovni prostor koji je danas u vlasništvu Omerovog najmlađeg sina Izeta Avdića.

Sl. 4. Kuća Izeta Avdića iz Kikača izgrađena na mjestu nekadašnjeg Omerovog hana

Han Mehe Fatića (*Han na Pašinom putu*)

Na granici dviju općina, Tuzle i Kalesije, odnosno tromeđi katastarskih općina Kikači, Požarnica i Kovačevo selo, nalazi se brdo Vis.

Ovo brdo je nekada bilo raskrsnica važnih srednjovjekovnih puteva. Tu se tzv. Pašini put iz osmanskog perioda, koji je povezivao Tuzlu i Zvornik, račvao u tri pravca: jedan krak puta je išao za Gornju Tuzlu, drugi krak puta je išao prema tadašnjoj Donjoj Tuzli, trasa puta je išla grebenom brda, u neposrednoj blizini granice KO Kikači i KO Kovačevo selo, sve do iznad današnjeg naseljenog mjesta Babajići, u blizini tunela gdje prestaje KO Kikači.

Trasa puta je odatle dalje išla iznad tunela, grebenom brda, i spuštala se u današnji Simin Han, a odatle dalje za nekadašnju Donju Tuzlu. Treći krak Pašinskog puta je od Visa išao granicom parcele Fidići na kojoj se nalazio Han do raskrsnice gdje se od Pašinskog puta odvaja put za Babinu luku. Taj dio Pašinskog puta je danas uzurpiran, iako su i dalje vidljivi obrisi trase puta.²⁴

²⁴ Prema kazivanju Bege Sakića (1940) i Muje Sakića (1939)

Odatle je trasa puta išla grebenom brda, koji razdvaja Kikače od Babine luke, kraj tzv. Babinog mezara sa nišanima iz 15. st.²⁵ Trasa puta se grebenom brda dalje spuštala u dolinu rijeke Gribaje. Odatle je put išao graničnom linijom današnjih katastarskih općina Kikači i Hrasno, do stare Lipovačke džamije, koja je sagrađena za vrijeme osmanske vladavine i gdje se uslovno završava teritorija Kikači, odatle je trasa puta išla dalje za Zvornik. Na tom raskršću puteva, tj. na brdu Vis, nalazi se parcela zvana Fidići, parcela je nekada bila omeđena putevima sa dvije strane, tj. sa jedne strane dijelom Pašinog puta Vis – Zvornik, a sa druge strane dijelom puta Vis – Donja Tuzla.

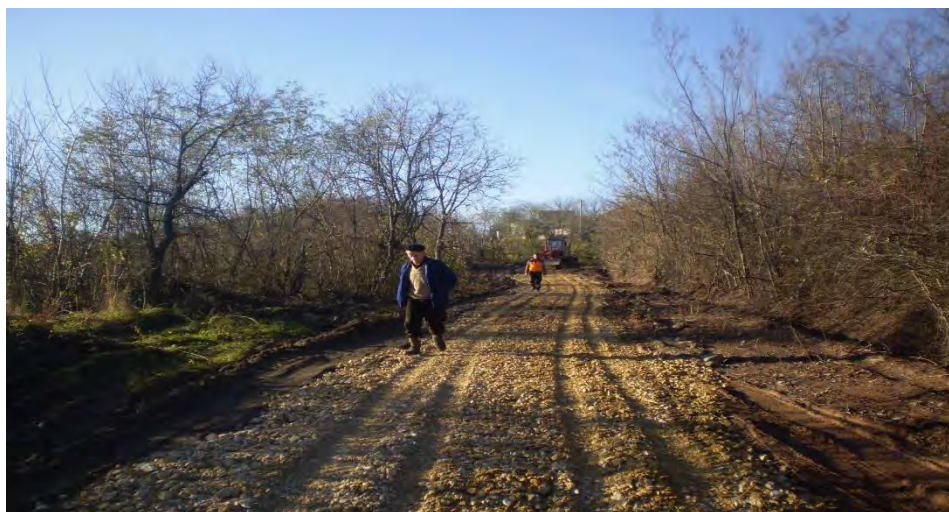
Ovako povoljan položaj parcele rezultirao je gradnjom hana – konačišta za putnike namjernike koji su putovali iz Zvornika za Tuzlu i obrnuto.

²⁵ Sakić E. i Hadžić S., *Babin mezar na lokalitetu Babina Luka u općini Kalesija*, Baština sjeveroistočne Bosne, broj 4, Tuzla, 2011.

Sa dolaskom AU vlasti dolaze i dotrasiranja nove putne komunikacije Tuzla – Zvornik, koja se nije podudarala sa ranijom trasom Pašinoz puta osim što su se ove dvije putne trase jedino sjekle na brdu Vis. Novi AU put presjeca parcelu Fidići na kojoj se nalazio han i baš zahvaljujući tome on nastavlja sa radom i u novim okolnostima dok stari Pašin put gubi svoj značaj i raniju funkciju te postepeno pada u zaborav.

Ovaj han zahvaljujući lokaciji je jedan od rijetkih hanova koji je radio i bio u funkciji u vremenu osmanske vladavine, zatim AU vlasti, KSHS, KJ, pa sve do Drugog svjetskog rata kada su han i svi pomoćni objekti zbog ratnih dešavanja zapaljeni i potpuno uništeni.

**Sl. 5. Lokalitet gdje je nekada bio Fatića han
a prema kazivanju Bege Sakića (1940), na fotografiji**

Tragovi, odnosno ostaci Fatića hana nakon paljenja u Drugom svjetskom ratu bili su vidljivi sve do pedesetih godina XX stoljeća. Do tog vremena su još uvijek su postojali ostaci nosivih stubova zgrade hana.²⁶ Vlasnik hana bio je Meho Fatić iz Babine Luke. U hanu je jedno vrijeme radio kao zakupac Osmo Bajramović iz Gornje Tuzle.²⁷

Nakon završetka Drugog svjetskog rata, tadašnje vlasti oduzele su zemljište na kome se nalazio han, od njegovog zadnjeg vlasnika Mehe Fatića iz Babine Luke – Kikača, tj. zemljište je nacionalizirano pod izgovorom da će isto služiti za potrebe nekadašnje zemljoradničke zadruge iz Gornje Tuzle. Međutim, projekat formiranja zemljoradničke zadruge je propao, a zemljište na kome se nalazio han nije vraćeno njegovom vlasniku, već su ga tadašnje vlasti prodale ili dodijelile drugom licu. Pošto se ovaj han nalazio na rubnom dijelu teritorije Kikača nije uticao na urbanizaciju samih Kikača već na urbanizaciju naseljenog mjesta Vis – Požarnica. Poslije Drugog svjetskog rata u njegovoj neposrednoj blizini izgrađen je objekat u kojem je bila smještena tzv. „Zadruga“, tj. prodavnica koja je karakteristična za to vrijeme i bila je u društvenoj svojini.

Zaključak

Hanovi kao ugostiteljski objekti ili svratišta za putnike namjernike u prošlosti su pravljene kraj veoma važnih putnih komunikacija. Svojim postojanjem i radom na određenom lokalitetu su u više slučajeva uticali na urbanizaciju tog mjesta kao i na formiranje centra naselja.

Primjera uticaja hanova na urbanizaciju i stvaranje naseljenih mjesta je mnogo u Bosni i Hercegovini, kao i u bližem okruženju. Takav slučaj je i u današnjim Kikačima, gdje su hanovi odigrali presudnu ulogu u formiranju centra ovog naselja, mada u ovom slučaju hanovi nisu direktno uticali na stvaranje naselja, jer je ono postojalo i prije njihovog nastanka. Oni su dali veliki doprinos i zaslužni su za nastanak današnjeg centra Kikača kao i za urbanizaciju prostora doline rijeke Gribaje, koji je prije trasiranja austrougarske teste uglavnom bio nenaseljen. Trasiranje austrougarske teste i nastanak hanova kraj iste predstavlja prekretnicu u historiji ovog mjesta.

Od tog vremena lokalno stanovništvo postepeno migrira sa prostora Gornjih Kikača i okolnih brda te postepeno naseljava prostor doline rijeke Gribaje, što će vremenom uvjetovati formiranje centra Kikača. U kasnijim vremenskim periodima, odnosno nakon završetka Drugog svjetskog rata usljed novih okolnosti nestaju sa historijske scene hanovi kao ugostiteljski objekti, ali je njihovo postojanje u ovom mjestu zauvijek ostavilo traga u budućem razvoju i izgledu Kikača kao naseljenog mjesta.

Na parcelama nekadašnjih hanova izgrađeni su novi objekti koji karakterišu jedno novo vrijeme i nove potrebe. Tako su na prostoru nekadašnjih hanova ili u

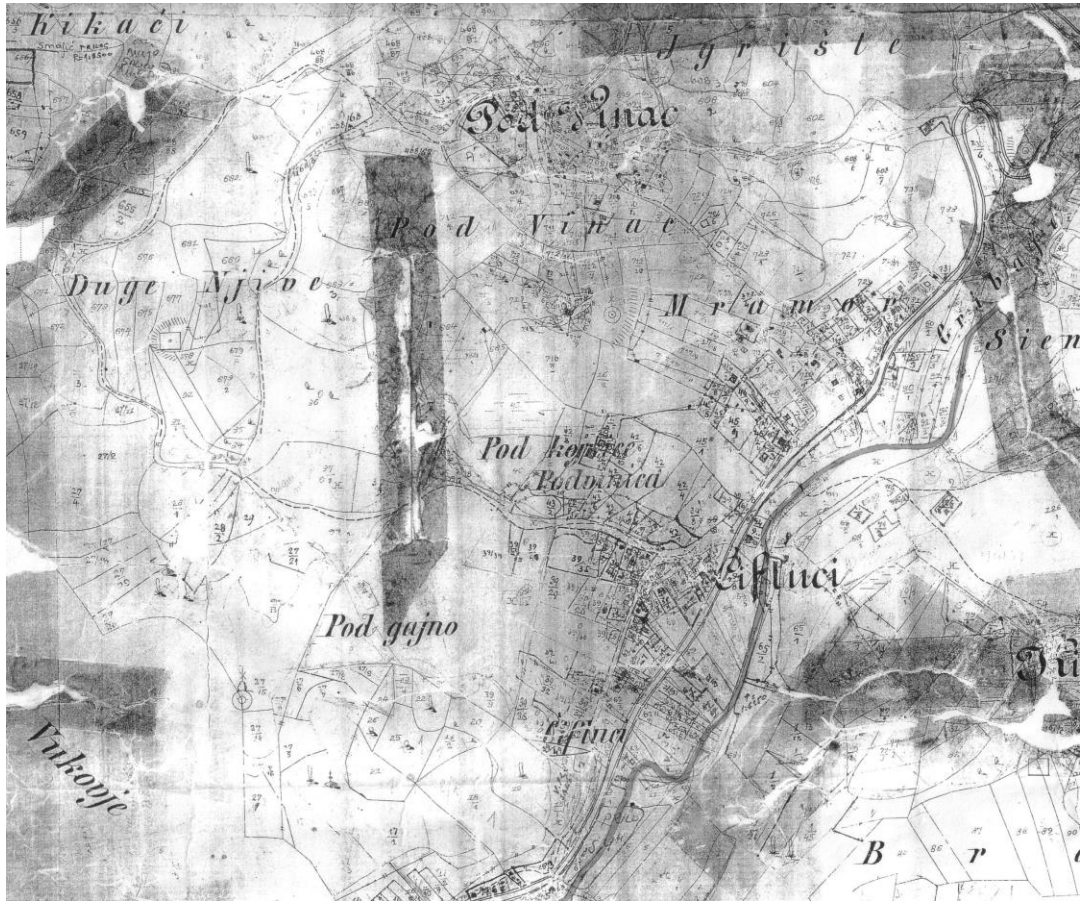
²⁶ Prema kazivanju Bege Sakića (1940) i Muje Sakića (1939)

²⁷ Halilović S. i Zulić M., Crtice iz kulturno - historijske prošlosti, Kalesija, 2003, str. 159

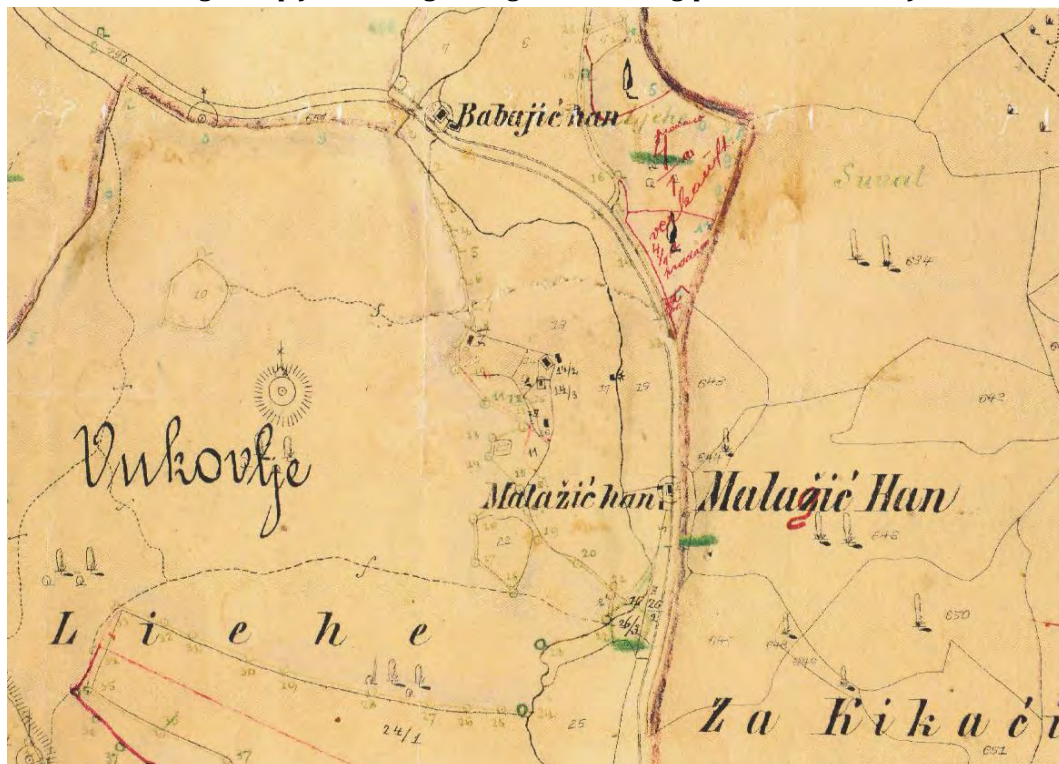
njihovoj neposrednoj blizini u Kikačima izgrađeni svi važniji objekti od općeg društvenog značaja a koji zajedno čine centar naselja. To su objekti: osnovne škole, zatim prodavnica, čitaonica, džamija itd.

Iz navedenog može se zaključiti da su Kikači kao naseljeno mjesto imali tendenciju rasta i širenje od dolaska Austro - Ugarske, tj. od trasiranja novog puta i izgradnje hanova kraj istog pa sve do 90-tih godina XX vijeka. Godine 1984. gradi se novi magistralni put Tuzla - Zvornik koji zaobilazi naselje Kikači što će se negativno odraziti u svakom smislu na ovo naseljeno mjesto.

Prilog 1: kopija austrougarskog katastarskog plana K. O. Kikači

Prilog 2: kopija austrougarskog katastarskog plana K. O. Vukovije

Izvori i literatura:

1. Austrougarski katastarski plan – KO Kikači
2. Austrougarski katastarski plan – KO Vukovije
3. Handžić, A., Tuzla i njena okolina u XVI vijeku, Sarajevo, 1975.
4. Halilović, S. i Zulić, M., *Crtice iz kulturno-historijske prošlosti*, Kalesija, 2003.
5. Imamović S., *Vukovije*, Tuzla, 2010.
6. Kazivanja Bege Sakića (1940)
7. Kazivanja Muje Sakića (1939)
8. Kreševljaković, H., *Izabrana djela III, banje, vodovodi, hanovi i karavan saraji*, Sarajevo, 1991.
9. Tosunbegović, Dž., *Gornja Spreča*, Kalesija, 2007.
10. Trifković D., *Tuzlanski vremeplov III*, Tuzla, 1988.
11. Sakić E. i Hadžić S., *Babin mezar na lokalitetu Babina Luka u općini Kalesiji*, Baština sjeveroistočne Bosne, broj 4, Tuzla, 2011.